

Magtymgulynyň oýlanmalary

durmuşy

Category: Goşgular, Kitapcy, Magtymgulynы öwreniş, Oýlanmalar
написано kitapcy | 22 января, 2025

Magtymgulynыň durmuşy oýlanmalary MAGTYMGULYNYŇ DURMUŞY
OÝLANMALARY

Beýik akyldarymyz Magtymguly Pyragy dünýäniň döreýşi, ýasaýys, durmuş hem kyýamat hakdaky düşunjeleri yslamyň kada-kanunlaryna hem türkmeniň gadymy däp-dessurlaryna esaslanyp, düşündirmegi başarypdyr. Emma SSSR imperiýasy döwründe Magtymgulynыň poeziýasy kompartiýanyň galybyna salnyp öwrenildi. Şeýlelik bilenem akyldaryň filosofiki pikirleri düýpgöter ýoýuldy.

Magtymgulynыň durmuşy goşgulary has syýasylaşdyryldy. Şahyr garybyň hak hossary, baýlary, din hadımlaryny ýigrenýän

hökmünde görkezilmäge çalşyldy. Elbetde, biziň Pyragynyň garyba ýa bolmasa ejize duýgudaşlyk edenligini, mümkünçiliginiň çäginde olara ýardam berenligini inkär etmek meýlimiz ýok. Ýone Magtymguly Pyragy adamzat jemgyyetiniň arasynda dowam edip gelýän sosial deňsizligi adaty bir ýagdaý hasaplap, has dogrusy, şu dünýäde adamzadyň beýikli-pesli ýaradılmagyny Hudaýyň synagy diýip düşünipdir. Şol sebäpli Magtymgulynыň goşgularyny doğruçyl derňew etmek üçin onuň poeziýasyny haýsydyr bir çäkli galyba saljak bolmaly däl. Bizem şu makalamyzda Magtymgulynыň şu dünýädäki ýasaýyş hakyndaky oýlanmalaryny, esasan, onuň «Ýoly gözlär» diýen goşgusyna salgylanyp, başardygymyzdan düşündirmekçi.

Magtymguly il-güne hemra bolup ýaşamagy, dogduk diýaryň söýmeli ynsanyň baş maksady edip goýýar. Şonuň üçin akyldar ilinden aýra düşen adamyny mysapyra deňäp, aýraçylykdaky ýasaýşyň lezzetsiz durmuşdygyny nygtaýar.

Ilinden aýra düşen,
Ah urar, ili gözlär.

Şahyr başga bir goşgusunda bolsa:

Goç ýigide toýdur-baýram,
Her iş gelse il biläni.

– diýip, il-gün bilen bitewi ýaşamagy iñ uly bagt hasaplaýar.
Magtymguly Pyragy «Il ýagşy» diýen goşgusunda bolsa:

Ýat ýerlerde aýraçylyk çekenden,
Ursa-sögse, horlasa-da il ýagşy.

– diýip, dogduk diýaryň, il-günüň ahyny çekip, alys ülkede ýaşandan, il-günüň bilen hemra bolup, agyr günlere döz gelip ýaşamagy ündeýär. Şahyryň il-gün hakyndaky bu ideýasy «Ilim-günüm bolmasa, Aýym-Günüm dogmasyn» diýen pähimiň şygyrýetdäki çepeper beýanydyr. Pyragy «Ýoly gözlär» diýen goşgusyny:

Ýolundan aýra düşen,
Jäht edip, ýoly gözlär.

– diýen setirleri bilen dowam edip, bu setirlerinde bilmezlikden ýa-da nebsine uýup, hak ýolundan jyda düşen

adamyň toba edip, hak ýoluny jäht (tizden-tiz) gözleýändigini belleýär. Ýoluny ýitiren adamyň azaşan ýoluny gözleýändigini aňlatmak ýokarky setirleriň gönümel manysydyr.

Şahyr:

Gökde pelek gerdandyr,
Halk ýerde sergezdandyr,
Ne bazygär jahandyr,
Göz açan maly gözlär.

– diýen setirleriniň üsti bilen Pelegiň hemise aýlanyp duranlygyny, adamzadyň hak mekanyndan (behiştden) jyda düşüp, Ýerde sergezdanlygyny, bu jahanda ynsanyň mala-pula göz gyzdyryp, nebsine haý diýip bilmeyänligini ýaňzydýar. Şahyr «Don bolsa» diýen goşgusynda:

Ten ýapmaga köýnek istär ýalaňaç,
Köýnekli diýr: «Wah, üstünden don bolsa»,
«Baş saglyk» diýip, hakdan dilär garny aç,
Bäsin tapan arzuw eder – on bolsa.

– diýip, adamzadyň nebsiniň kem-kemden ösýänligini, şonuň üçinem ynsanyň şeýtan pitnesinden saklanyp nebsine buýurmalydygyny nygtáyar.

Pyragy:

Kimlerde altyn täçdir,
Kimler saýyl mätäçdir,
Kimler düýpden gallaçdyr,
Kim parça haly gözlär.

Kim nan tapmaz iýmäge,
Kim ýer tapmaz goýmaga,
Kim don tapmaz geýmäge,
Kim tirme şaly gözlär. –

– diýyär.

Ýa-da:

Bu jahan bir puştadır,
Kim zinde, kim küstedir,
Her bende bir işdedir,
Her kim bir haly gözlär. –

– diýen setirlerinde şu çaka çenli bize öwredişleri ýaly, şahyr sosial deñsizligi tankytłaman, Ýaradanyň her bir ynaany bir zada, bir hünäre mübtela edenligi, ynsany beýikli-pesli ýaradanlygyny belleýär. Şahyr Hudaýyň ynsany dürli işlere mübtela etmesini şu dünýäniň gyzygy hasaplaýar. Ol ynsanlaryň Hudaý tarapyn dürli-dürlı ýaradylmagyny adaty bir ýagdaý hasaplap, ýolbaşçylaryň raýatyna diňe adalatly bolmagyny ündäpdir:

Häkim bolsaň, halky Gün kibi çoýgul,
Akarda suw, ýa öserde ýel bolgul.

Magtymguly:

Heñňam uzyn, ömür az,
Çahar pasla başdyr ýaz.

– diýen setirlerinde başy-aýagy näbelli bolan heñňamyň (dünýäniň) dowamlydygyny (uzynlygyny), ýöne ynsan ömrüniň örän gysgalygyny ýaňzydyp, adamzady gysga ömründe haýyr-sahawata çağyrýar.

Şahyryň: «Çahar pasla başdyr ýaz» –

– diýen setiriniň gönümel manysy dünýäde hemise gaýtalanyp duran dört paslyň ilkinjisi ýaz. Bilşimiz ýaly, ýaz pasly gözelligiň nyşany. Pyragynyň bu setiriniň göçme manysy şeýle: ynsan şu dünýäde synag edilip, güzel ýasaýşy bilen ahyretde behiştí gazanmaly. Has doğrusy, Allatagala Adam atanyň eden günäsini bagışlap, onuň nesline hiç hili günä yüklemän, ynsan ömri gözellikden (günäszilikden) ýa-da şahyryň çeber dili bilen aýdanymyzda ýazdan başlaýar. Şol gözelligi saklap, ýasaýşy dowam etmek bolsa, her bir ynsanyň borjudyr.

Magtymguly:

Gökde ganat ýaýan gaz

Gözleri köli gözlär.

– diýen setirlerinde her bir mahlugin (jandaryň asyl höwürtgesini, Watanyň) kúyseyänligini obrazly beýan etmegi başarıypdyr. Şahyr:

Magtymguly, huş eýläp,
Gezgin didäň ýaş eýläp,
Däli köňül joş eýläp,
Ýüz müň hyýaly gözlär.

– diýen setirlerinde adamyň hemise Allany ýatlap, huş edip, akyl-paýhas bilen iş tutmalydygyny nygtayär. Onuň pikiriçe, akyl-paýhasyň unudylan ýerinde köňül müňlerçe hyýala gümra bolýar. Ynsany gaýgy-alada sokýan müňlerçe hyýallardan – boş arzuwlardan saplanmagyň ýeke-täk açary akyl-paýhasa gulluk etmekdir. Akyldar beýleki eserlerinde bolşy ýaly, «Ýoly gözlär» diýen goşgusynda hem adamzady haýyr-sahawata ündäp, ynsany il-günüň agysyna aglap, şat gününe şatlanmaga çagyryar. Magtymgulynyn bu ideýasy hemişelik ýörelgedir. Sonuň üçin biziňem Watanymyzyň gülläp ösmeginiň hatyrasyna Magtymgulynyn döwrüň synagyndan geçip, ündän ideýalaryna wepaly bolmagymyz iñňän wajypdyr.

Döwletmyrat ÝAZGULYÝEW.

edebiyatwesungat_2000 Magtymgulyny öwreniš